

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research

Cilt: 14 Sayı: 76 Şubat 2021 & Volume: 14 Issue: 76 February 2021

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

HZ. İSA'YA NİSPET EDİLEN "İBNULLAH/ALLAH'IN OĞLU" KAVRAMI THE CONCEPT OF "IBNULLAH / THE SON OF GOD" AS RELATED TO JESUS

Ali BİNOL*

Öz

Tevhit, risalet ve ahiret, Kur'an'ın üç temel konusudur. Sürelerin neredeyse tamamı bu üç konu etrafında şekillenir. Kur'an'ın tevhit inancı, Allah'ın tek ilah olduğu ve "rabb" olma sıfatının ona has olduğu esasına dayanır. Allah, hikmet sahibidir. Olmuş ve olacak her şey onun bilgi ve iradesi altında gerçekleşir. Emir ve hüküm ona aittir. O, yaratandır. Diğer varlıklar O'nun yaratmasıyla var olmuşlardır. O, her şeyi bilen ve her şeye güç yetirendir. Yerde ve gökteki tüm varlıklar O'na muhtaçtır. Evrenin en değerli varlığı olan insan da ona kullukla yükümlüdür. Kul olmak bakımından herkes aynı düzeydedir.

Tevhit konusunda hassas olan Kur'an, sahih bir inanç biçimi ortay koyarken, inanç ve eylem bağlamındaki sapmaları da haber verir. Bu sapmaların biri, Hristiyanların ulûhiyet inancında belirginleşmiştir. Onlar Hz. İsa'yı ilahlaştırmışlardır. Onu kimi yerde ilah, kimi yerde ilahın bir parçası olarak anmışlardır. Ayrıca Hristiyanlar, Hz. İsa için "Allah'ın oğlu" ifadesini kullanmışlardır. Kitaplarında da var olan bu ifadeyi iftiharla savunmuşlardır. Kur'an, Hz. İsa'nın yaratılışını ve hayatını gündeme getirir. Onun ilah olamayacağını ifade eder. "Allah'ın oğlu" ifadesini de reddeder. Bu çalışmamızda, "Allah'ın oğlu" ifadesinin tarihsel kökenini, söz konusu söylemin nasıl inanç haline geldiğini ele alacağız. Kur'an'ın bu konuya bakışını inceleyeceğiz. Sonra da müfessirlerin konu ile ilgili yorumlarını tahlil etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İsa, Kur'an, Allah'ın Oğlu, Kul, Beşer.

Abstract

Tawheed, prophecy and the hereafter are the three main subjects of the Quran. Almost all of the surahs are shaped around these three subjects. According to Quran the belief in oneness is based on the principle that Allah is the only deity and that the title of being "rabb" is unique to him. Allah is The Wise. Everything that has happened or will happen takes place under his knowledge and will. Command and judgment belong to him. He is The Creator. Other beings came into existence through His creation. He is all-knowing and almighty. All beings in the earth and in the sky need Him. Man, who is the most valuable asset of the universe, is also obliged to serve him. Everyone is at the same level in terms of being a servant.

The Quran, being fair about tawhid, reveals a sound belief form, and informs about deviations in belief and action. One of these deviations became apparent in the Christian belief of divinity. They have deified Jesus. They referred to him as deity in some places and as a part of deity in others. In addition, Christians used the expression "Son of God" for Jesus. They proudly defended this statement, which is also present in their books. Quran, on the other hand, reveals Jesus' coming to existence and his prophecy. It brings forth the creation and life of Jesus. The Quran expresses that He cannot be a deity. It also rejects the expression "Son of God". In this study, we will discuss the historical origin of the expression "Son of God" and how this discourse became a belief. We will examine the view of the Quran on this issue. Then we will try to analyze the commentators' comments on the subject.

Keywords: Jesus, the Quran, Son of God, Servant, Human.

* Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri, Tefsir, ORCID: 0000-0002-8601-6147, ali.binol@yobu.edu.tr

GİRİŞ

Hz. İsa Zamanında Filistin ve Siyasi-Dini-Kültürel Ortam

Hz. İsa, Filistin topraklarında doğmuştur. Akdeniz ile Arap çölü arasındaki bu bölge, o zaman oldukça bereketli olup, dağlık bölgeleri yeşilliklerle kaplıydı. Hz. İsa zamanında bölgede üç eyalet bulunmaktaydı. Bunlar, Yahuda, Galile ve Samariye Eyaletleri idi. Tarih boyu çeşitli istilalara uğramış olan Filistin, Hz. İsa'nın doğduğu yıllarda Roma'ya bağlı krallıkla yönetilmekteydi. O sırada bölge valisi Pantius Platus idi (Aydın, 2007, 1-3).

İsa'nın gelişinden önce bölgeye hâkim olan din Yahudilikti. Dolayısıyla bölgede monoteist inanç yaygındı. Yahudiler, kendilerini Allah ile ahitlemiş seçkin bir topluluk olarak görüyorlardı. Bu sebeple onlar, kendilerince imtiyazlı bir topluluktur. Tanrı Yeheva, sadece Yahudilerin tanrısı idi. Tevrat, Yeheva ile Yahudi milleti arasındaki bir sözleşme niteliğindedir.

Hz. İsa öncesinde halk arasında bazı dini cereyanlar da vardı. Bunların başında Sadukiler geliyordu. Yahudi aristokrasisini teşkil eden Sadukiler, soylarının Harun'a (as) dayandığını söylüyorlardı. Tanrı Yahve'ye onlar aracılığıyla ulaşılabilir. Mabede yapılan takdimler onlar tarafından sunulurdu. Kanunların icrası onların gözetiminde gerçekleşirdi. Turfanda çıkan her şeyde onların hakkı vardı. Bir tür öşür olan bu hakkı alıp yiyorlardı.

İkinci sırada Es-Seniler geliyordu. Mistik eğilimli olan ve evlenmeyen es-Seniler kadercı anlayışa sahipti. Üçüncü sırada ise "Gayretkeş" anlamına gelen Zelotesler geliyordu. Bu akım hem dini hem milli bir karakter taşıyordu. Dördüncü grubu, güçlü dindarlıklarıyla tanınan Ferisiler oluşturuyordu. Yazıcılığa önem veren bu grup, Yahudi şeriatına sıkı sıkıya bağlıydı. Dini kurallara aşırı şekilde riayet eden Ferisiler, şekilciliği de ön planda tutuyorlardı. Onlar, temizliği de önemsiyorlar, Putperestlerle muhatap olmamaya özen gösteriyorlardı (Aydın, 2007, 7-8).

Musevilik, yasaların ağırlıklı olduğu bir din görünümündeydi. Bu dinin katı kuralları vardı. Bu kurallar, zamanın dini liderleri vasıtasıyla daha da ağırlaştırılmış ve yaşam alanlarını daraltmıştı. Söz konusu anlayış, toplum üzerinde oldukça ağır bir baskı oluşturuyordu. Bu sebeple insanlar adeta bir kurtarıcı beklemekteydi (Akdemir, 2016, 33). Böyle bir ortamda insanlar, halk önderlerini ve benimsedikleri kimseleri yüceltmeye hazır durumdaydı. Dolayısıyla insanlar, kendilerine ümit bağladıkları insanları kültürün sunduğu kutsayıcı terimlerle yüceltıyorlardı. Ayrıca o çevrenin insanları, Akdeniz bölgesine hâkim olan Yunan kültürüyle temas halindeydi. Dolayısıyla Yahudiler, kendilerini bu bölgeye açmaya çalışıyorlardı. Bu arada Yahudiler, kendi peygamberleri, önderleri ve kralları için "Tanrı" ve "Tanrı oğlu" tabirlerini kullanıyorlardı. Kısacası kendisine inanılan peygamberin ilahi özelliğe sahip bir varlık olarak görülmesi için mevcut ortam son derece uygundu (Aydın, 2005, 120). Çoktanrıçılık kültürünün bölgede yaygın oluşu bir başka gerçeklikti. Bunun yanında bütün dini şahsiyetler ilahi özellikler taşıyan üstün varlıklar olarak saygı görülüyorlardı.

1- HRİSTİYANLIK KAYNAKLARINA GÖRE HZ. İSA VE HRİSTİYANLIK

1.1. İsa'nın Doğumu

Hem Hristiyanlıkta hem İslami literatürde Mesih diye de anılan İsa, Kral Hirodes zamanında Beytlehem'de doğmuştur (Matta 2/1). İsa'nın doğum yılı olarak ortaya atılan görüşler arasında en uygun olanı M.Ö. 5. veya 4. yıldır. İsa, İmran kızı Meryem'in oğludur. Annesi ise Zekeriya Peygamber'in hanımı Elizabet'in kız kardeşidir (Luka 1/5-15). İncillerde Meryem'in anne ve babasından bahsedilmez. Ancak, İsa'nın doğumundan önce Meryem'in Galile'de Nasıra şehrinde bulunduğu, Davud ailesinden Yusuf adlı bir marangozla nişanlı (Matta 13/55) olduğu belirtilir.

Matta'ya göre İsa'nın seçeresi, Davut ve İbrahim'e dayanır. Mesih'in geleceği İbrahim'e vaat edilmiştir. Beklenen Mesih, Davut'un soyundan olacaktır (Matta 1/1-17).

Luka İnciline göre Cebrail, Yusuf ile nişanlı olan Meryem'e bir oğlan doğuracağı müjdesini verir. Onun adının İsa olacağını söyler: "O, 'Yüce Allah'ın oğlu' diye çağrılacak, Rab Allah ona babası/atası Davut'un tahtını verecektir. Yakub'un evi/ülkesi üzerinde sonsuza dek saltanat sürecek ve onun melekûtunun (krallığının/hâkimiyetinin) sonu olmayacaktır (Luka 1/26-34).

Meryem, elçi olarak gelen meleğe kendisinin evli olmadığını söyler (Benzer ifade için bkz. Meryem 19/20). Bu söze karşılık melek, Allah'tan olan bir sözün (kelimetullah) hükümsüz kalamayacağını belirtir (Matta 1/18-21, 24-25). Meleğin sözü şöyledir: "Kutsal ruh, senin üzerine inecek ve Yüce Tanrının gücü seni

gölgesiyle kaplayacaktır. İşte bundan dolayı, doğacak çocuk kutsal olacaktır. Kendisine “Tanrı’nın oğlu” denecektir (Luka 1/26-35). Rab Tanrı, O’na atası Davud’un tahtını verecektir (Luka 1/21-32).

Luka inciline göre İsa, bir ağılda dünyaya gelir (Luka 2/6-7). Doğumunun sekizinci gününde adı konur ve sünnet ettirilir (Luka 2/21). Kırk gün sonra şeriat kuralları gereğince mabede götürülür. Gerekli sunularda bulunulur. Daha sonra Nasıra’ya dönülür. Mabedde yaşlı bir kadın (Anna) onun Mesih olduğunu anlar (Luka 2/25-38). Bu arada Sezar, Roma’da nüfus sayımı emri vermiştir (Luka 2/1). Bir başka gelişme, Hirodes’in, çevredeki bütün iki yaş altı çocukların öldürülmesi için emir vermesidir (Matta 2/16).

1.2. İsa İsmi

Hz. İsa’ya isminin verilmesi meleğin Yusuf’a talimatı doğrultusunda olmuştur (Matta 1/21). Batı dillerinde “İsa” karşılığında “Jesus” ismi kullanılmaktadır. Asıl itibarıyla o, İbrani dilindeki “Yeşua” kelimesinden türemiştir. Yeşua, “Yahve kurtuluştur, Yahve kurtarır” anlamına gelen Yehoşua’nın kısaltılmış şeklidir. Ağırlıklı görüşe göre bu kelime, önce Jesus (Lesous) şeklinde Grekçeye geçmiş, oradan da Jesus (Lesus) şeklinde Latinceye intikal etmiştir (Harman, 2000, XXII, 465-466).

Matta İnciline göre İsa’ya bu ismin verilmesinin sebebi, halkını günahlarından kurtaracak olmasındandır (Matta 1/21). Kur’an’da geçmesi hasebiyle İsa kelimesinin Arapça olduğu da iddia edilmiş, “yönetmek, idare etmek” anlamındaki “avs” kökünden geldiği söylenmiştir. (el-İsfehâni, 2012, 371) Ancak genel kanaat, bu kelimenin İbranice veya Süryanice olduğu yönündedir. Özetle “İsa” isminin Arap diline girmiş ve o dilin kurallarına uygun hale getirilmiş (muarreb) olduğu görüşü (Harman, 2000, XXII, 465-466) daha gerçekçidir. Böylesi bir ismin/kelimenin Kur’an’da geçmesi Kur’an’ı Arapça olmaktan çıkarmadığı gibi onun için bir kusur da oluşturmaz.

1.3. İsa’nın Tebliğ Hayatı ve Çarmıh Hadisesi

Hz. İsa, otuz yaşlarında geldiğinde tebliğe başlamıştır (Ayдын, 2015, 360-362). Yahya tarafından vaftiz edilen İsa, bu olaydan sonra Ruh’l-Kudüs vasıtasıyla çöle götürülmüştür (Matta 1/13-16). Hz. İsa kırk gün kırk gece oruç tutmuştur. Bu arada şeytan, çeşitli vesilelerle İsa’yı denemiş ve onun ayağını kaydırmaya çalışmış ancak başarılı olamamıştır (Matta 4/1-4). Göklerden kendisine şöyle hitap edilmiştir: “Sevgili oğlum budur. Ben O’ndan hoşnudum” (Matta 3/17; Luka 4/1-13).

Hz. İsa’nın tebliğ süresi, bir ile üç yıl arasında değişir. Önce o, Erden dolaylarında ve Galile’de tebliğe başlar. 27 veya 28. yılda Kudüs’e gelir. Paskalyadan sonra Yahudiye diyarına gider. Burada Yahya Peygamber ile aynı bölgede tebliğde bulunur. Daha sonra Galile’ye döner. Tebliğin ilk dönemlerinde Hz. İsa, kendi yurdu olan Nasıra’dan çıkarılır (Luka 4/16-30). Mucizeler gösterir, hastaları iyi eder. O, Rabbin ruhunun kendisiyle birlikte olduğu mesajını verir. Fakirlere vaaz etmek için Allah’ın kendisini mesh ettiğini ve İncil’i kendisine gönderdiğini söyler. Hz. İsa, insanlara Allah’ın melekûtunun yakın olduğunu da müjdeler (Luka 4/38-44). İnsanları İncil’e inanmaya ve tövbeye daveti ilke edinir.

Hz. İsa’nın çağırısı, Ferisilerin ve özellikle onlar içindeki yazıcıların tepkisini çeker (Luka 4/28-29). Zira onlar, katı kurallara ve şekilciliğe sıkı sıkıya bağlı kimselerdir. Hz. İsa’yı dini değiştirmekle suçlayan Ferisiler, onu ortadan kaldırmak üzere Sadukilerle anlaşır (Markos 14/53). Hirodes yanlılarıyla da iş birliğine girerler. Mevcut dini ortamla anlaşmazlık sonucunda toplumda çatışma aşaması başlar. Bu noktadan sonra Hz. İsa, Paskalya için Kudüs’e gelir. Ferisilerle arası iyice açılır. Daha sonra Galile’ye döner. Hz. İsa’nın bazı davranışları ve özellikle cumartesi günü ile ilgili aykırı tutumları, Yahudi toplumunun ileri gelenleri tarafından tepkiyle karşılanır (Yuhanna 11/48-50). Halk İsa’yı sevip coşkuyla takip etse de sonuçta din adına konuşanların sözü etkin olur (Luka 23/13-25).

Tebliğin üçüncü evresinde Hz. İsa, on iki kabileyi temsilen on iki havari seçer. Onlara meşhur dağ vaazını takdim eder (Matta 5/1-20). Bu vaazda birçok hakikati dile getirir. Tebliğin dördüncü aşaması, Hz. İsa’nın Hirodes’le karşı karşıya geldiği dönemdir. Nasıra’dan ikinci kez çıkarılır. İsa, İncil’i tebliğ etmek amacıyla on iki havarisini çevreye gönderir. Bu sırada Hz. Yahya şehit edilir. İsa bir yemekte beş bin kişiyi doyurur (Luka 9/10-17). Galile halkı onu kral yapmak ister. Bu sırada o, ölü bir kişiyi diriltir. Onun eliyle gerçekleşen son mucize büyük ses getirir. Başkent adeta sarsılır. Artık Hz. İsa yönetim için bir tehlike olarak görülmeye başlar. Onun öldürülmesi için planlar yapılır. Havarilerden birisi sadece otuz gümüş karşılığı Hz. İsa’yı ele verir. İsa tutuklanır. Havariler kaçır. Hz. İsa, Sandehrin’de kendisinin Mesih olduğunu açıkça ilan edince artık ölümü hak ettiği kararına varılır (Luka 23/13-24). Roma valisi Platus, İsa’yı sorgular. Vali, onun iddialarında siyasi bir yön olmadığına karar verir (Küçük-Tümer, 2015, 360-362). Dolayısıyla İsa’yı tehdit olarak görmez ve serbest bırakmak ister. Ancak halk ile karşı karşıya gelmeyi göze alamaz. Halkın ısrarı üzerine çarmıha gerilir (Yuhanna 19/1-19).

Hız. İsa'nın çarmıha gerilmesi olayı bir cuma sabahına rastlar. Öğleden sonra üç sularında ruhunu teslim eder. Yusuf adındaki bir havari, onu civardaki bir bahçeye defneder. Pazar günü kabrin boş olduğu görülür. Hız. İsa onlara yeniden dirilmiş olarak görünür... Hız. İsa, kırk gün daha yaşar. Bu süreçte havarilerine telkinde bulunur, onlarla beraber Zeytinlik Dağına gider ve oradan semaya yükseltilir (Resullerin İşleri 1/3, 9/11).

Yukarıda verilen bilgilerin çoğu İncil'in çeşitli bölümlerine dayanmaktadır. Görüldüğü gibi bu bilgiler, Hız. İsa'nın beşerî yönlerinin kanıtıdır. O, yeryüzünde geçerli olan tabii kanunların (sünnetullah) sonucu dünyaya gelmiş ve beşerî kanunlara tabi bir hayat yaşamıştır. Dolayısıyla bu gerçekler, Hız. İsa'yı beşerî sıfatlardan soyutlayan her türlü söylem karşısında hatırlanmalıdır. Dahası onu tanrısal varlık olarak göstermek isteyen her türlü yaklaşım, bu bilgilerle yüzleştirilmelidir. Hız. İsa için söylenenler, bu bilgiler ışığında değerlendirildiği zaman sağlıklı bir sonuca ulaşılacaktır.

2. HRİSTİYANLIĞIN İNANÇ SİSTEMİ

Her dinin insanlara sunduğu bir hayat modeli vardır. Din, özünde hayatın nasıl yaşanacağına dair ilkelerden oluşur. İşte bu ilkeler öncelikle inanç sistemi olarak kendini gösterir. Bu anlamda Hristiyanlığın inanç sistemini ortaya koymak gerekir. Bu bağlamda, Hristiyanlığın inanç sistemini şöyle özetlemek mümkündür:

2.1. Tanrı inancı

Asıl itibarıyla Hristiyanlar, yaratıcı olan Allah'a inanmaktadırlar. Onlar, Allah'ın her yerde hazır ve her şeye kadir olduğunu, tüm evrenin yaratıcısı olduğunu itiraf ederler. O'nun bağışlayıcılığını, her şeyi bildiğini ve merhamet sahibi olduğunu (Markos 14/36; Galatyalılara 4/6; Romalılara 8/15) söylerler. Bu niteliklerin ifadesi bağlamında onlar, Allah için, "Baba" demeyi adet haline getirmişlerdir (Matta 6/8; Yuhanna 10/29, 36-38). Söz konusu âdetin Yahudilerden gelme ihtimali büyüktür. Çünkü Yahudiler, Allah için "Baba" ifadesini kullanırken kendi kavimlerine de "Allah oğulları" (Hoşea 1/10) demektelerdi. Nitekim Mezmurlar, şu ifadeler yer verir: "Sen benim oğlumsun ben seni bugün tevhit ettim" (Mezmurlar 11/7). Hoşea peygamber ise İsrail oğullarına hitaben, "Size, 'Hay olan Allah'ın oğullarınız' denilecek" şeklinde söz etmiştir.

İncillerdeki ifadelerle göre "baba" ve "oğul" tabirlerini Hız. İsa da kullanmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Yahudilerce normal karşılanan "Baba" sözü, onun ağzından da aktarılmıştır (Matta 6/9-10; Luka 6/2). Hatta o, söze daha samimi bir anlam vereceğine işaret etmiş ve Tanrı için "Abba" demelerini şakirtlerine öğütlemiştir. Nitekim Hristiyan ilahiyatçılar, "Abba" kelimesinin sevgi ifade ettiğini düşünmektedirler (Michel, 1992, 56).

2.2. Hristiyanlarda Bedenleşme (İncarnation)

Hristiyanlar, Allah'ın oğul İsa'da bedenleştiğine inanırlar (Michel, 1992, 56). Ancak, bedenleşmenin özü konusunda belirsizlik vardır. İsa'da bedenleşmiş olan Allah'ın nasıl bir Allah olduğu sorunu ortaya çıkmaktadır. Çünkü Hristiyanlar, böyle bir inanca sahip iken aynı zamanda onlar Allah'ı ezeli ve ebedi, her şeye güç yetiren, her yerde var olan bir varlık olarak da tanımlamışlardır. Onlara göre Allah, evrenin içerdiği her şeyin yaratıcıdır. O, hayatı bağışlayandır, her şeyi bilendir, merhametlidir. Kıyamette yüce ve içkin, her şeye üstün Rab huzurunda tüm insanlar adil olarak yargılanacaktır. Ebedi mükâfat ve ceza, sadece O'nun elindedir (Markos 14/36; Galatyalılara 4/6; Romalılara 8/15). Sayılan bu niteliklere göre Hristiyanlık, monoteist inanca sahip bir din görünümündedir. Zaten Hristiyanlar, kendilerini Hız. İbrahim'e nispet etmektedirler (Aydın, 2005, 41). Buna göre Hristiyanlar, tek Allah'a inanan üç iman topluluğundan biridir.

Hristiyanlara göre bedenleşme, inancın ikinci temel unsurudur. Onlar Allah'ın yaratılmamış olan ezeli mesajının somutlaştığına ve İsa olarak yaşadığına inanırlar. Bu inanca dayanak oluşturan ifadeler İncillerde "Ben ve Baba biriz" (Yuhanna 10/30) şeklinde yer alır. Şu sözler de Hız. İsa'nın dilinden dökülür: "Bana her şey babam tarafından bahşedildi. Babamdan başka hiç kimse oğlu bilmez. Oğuldan ve oğulun keşfetmeyi istediğinden başkası da babayı bilemez" (Matta 11/27). Bu metinlerden çıkarılan inanç esasları şu şekilde formüleleştirilmiştir: "Allah, bir defa olsun bütün insanlığın iyiliği için İsa'da tecessüdetmiş/bedenleşmiştir. Aynı şekilde Tanrı, insanın sözleri, ölümü, dirilmesi ve fiillerinde yeni ve kesin bir formda İsa'ya hulûl etmiştir." (Aydın, 2005, 202-203).

3. HIZ. İSA İÇİN KULLANILAN NİTELEMELER

Hristiyanlar, Tanrı'nın iradesini, İsa'nın şahsında gerçekleştirdiği düşüncesindedirler. Bu inanç, Hristiyanlığın özünü oluşturur. Allah'ın yaratılmış olması kabul edilemez ezeli mesajı bedenleşmiş ve İsa

olarak insanların arasında hayat bulmuştur. İncil’de de İsa’ya biçilen rolün değişik yansımalarına tanıklık edilir. Onun üstlendiği misyonun değişik yönlerini belirlemek üzere şu nitelermeler yapılır:

3.1. İbnullah (Allah’ın Oğlu)

Hristiyanlık algısına göre Allah’ın İsa ile benzersiz ve içten bir ilişkisi vardır. Ezeli ve eskimez ilahi mesaj, İsa’da var olmuştur. Dolayısıyla “Allah’ın oğlu” unvanı, karşılıklı sevgiyi ve birliği temsil eder. Bu inanca bağlı olan Hristiyanlar, Peder’i en iyi tanıyan kimsenin İsa olduğunu düşünmekte ve Allah’ın istediklerini sadece onun yaptığına inanmaktadırlar (Aydın, 2005, 60).

Yuhanna İncili yazarı gibi Sinoptik İncil yazarları da ¹ İsa’nın “Tanrı oğlu” olduğu konusunda birleşmektedir (Markos 1/9-11; Matta 3/16-17; Luka 3/21-22). Nitekim bu İncillerde Hz. İsa için, “Oğul, oğlum ve tanrı oğlu” ifadeleri vardır. Bu ifadeler otuz beş kez tekrar edilir (Matta 4/5-6; Markos 1/11; Luka 3/21-22, 4/41; Yuhanna 10/36; Yuhanna’nın 1. Mektubu, 5/9-10-13,20).

İncil metinlerinin bazı bölümleri İsa’nın dilinden aktarılır. Bu ifadelerde İsa, -eğer gerçekten onun dilinden döküldüyse- oğul sözcüğünü kullanır. Tanrı’dan da “Baba” diye söz eder. Bunun bir örneği, İsa’nın “yaklaşan son” ile ilgili şu sözleridir: “O gelecek olan gün ve saati ne semadaki melekler ne de oğul bilir. Babadan başka kimse bilmez (Markos 13/32). İsa’nın yaşamının sonlarına doğru Tanrı’ya, “Baba, Baba!” diye haykırıp yalvarması (Markos 14/36) bir başka örnektir.

3.2. İnsan oğlu

İncillerde İsa’nın kendisi için telaffuz ettiği dikkat çekici tabirlerden bir diğeri “insanoğlu” (Luka 19/10; Yuhanna 12/23) ifadesidir. Hristiyanların inanç olarak benimsediği konulardan birisi de son günün büyük bunalımından önce İsa’nın gökyüzünden gelip yeryüzüne ineceği konusudur (Markos 13/26; Matta 26/64).

3.3. Rab İsa

Hz. İsa için kullanılan tabirlerden bir diğeri “Rab” sözcüğüdür. Rab sıfatı, yetki ve otorite ile donanımlı bir kimseyi hatırlatmaktadır. Yine de bu ifade, İsa’nın insanlar ile Tanrı arasında tek vasita olduğuna dair inanca işaret eder. Hristiyanlara göre bir inanç esası daha vardır. O, dünyanın sonunda ya da Ahiret gününde İsa’nın Tanrı’nın sağ tarafına yargıç olarak oturacağı inancıdır (Luka 22/69). İsa’nın kendisi de bu ifadeyi benimsemiştir. Şakirtleri ile yediği son yemekte İsa, kalkıp öğrencilerinin ayaklarını yıkamış ve “Siz beni muallim ve rab diye çağırıyorsunuz. İyi de ediyorsunuz. Zira ben ‘O’yum” (Yuhanna 13/13) demiştir.²

3.4. Mesih (Christus)

Mesih kelimesi, Yahudilere vaat edilen kurtarıcı için kullanılıyordu. İsa’nın risaletle görevlendirilmesinden önce de insanlarda bir Mesih beklentisi vardı. Kurtarıcı Mesih, Davud’un soyundan gelecek ve milletini kurtaracaktı (Matta 1/1-17; Luka 1/1-27). Demek ki toplumu kurtarıcı fikrine hazırdu. Nitekim çarmıh olayından sonra Hristiyan olanlar, kısa bir süre içinde İsa’yı beklenen Mesih olarak görmeye başladılar (Aydın, 2005, 45).

3.5. Tanrı Kelamı

“Tanrı kelamı” ifadesi, Hristiyanlarca İsa’ya atfedilen bir başka nitelirmedir. Buna göre İsa, Tanrı kelamının kendisinde yerleştiği bir varlıktır. Konu ile ilgili İncil ifadeleri şöyledir: “Kelam bedenleşip inayet ve hakikatle dolu olarak aramızda sakin oldu. Biz de onun izzetini, Baba’nın biricik oğlunun izzeti olarak gördük (Yuhanna 1/14).

3.6. Rabb’in Kulu

İsa’yı anlatan kelimelerden biri de onun kul oluşudur. Zira İsa, konuşmalarının birinde kendini “Tanrı’nın sadık kulu” olarak nitelmiştir. O, Tanrı’nın alçak gönüllü kulu olarak şiddete başvurmayacak, askeri bir zafer elde etmeyecektir. Rabbine sadık ve itaatkâr bir hayat yaşayacaktır. Masumluk, İsa’nın ayrılmaz vasfıdır. Bununla birlikte o, halkının işlediği suçların yükünü üstlenecektir. Çektiği işkence ve ıstıraplar kavminin kurtuluşuna vesile olacaktır. Yeryüzünde gerçek adaleti kuracak ve yoksullara iyi haberi müjdeleyecektir. (Küçük-Tümer, 2015, 364-365).

İsa için başka nitelermeler de vardır. O, Tanrı’nın mesajını getiren bir peygamberdir. O, sürüsüne sahip iyi bir çobandır ve kurtarıcıdır (Yuhanna 10/11-15). Yuhanna İncili’ne göre İsa, yol ve gerçek hayat olarak adlandırılmıştır. Yine o, gerçeğin sembolüdür ve Tanrıya götüren yoldur (Yuhanna 10/11-15).

¹ Matta, Markos ve Luka İncilleri metot ve içerik yönünden aynı tarzda oldukları için “benzer” anlamında bu ifade kullanılmaktadır.

² Daha önce temas ettiğimiz gibi İsa, kendisi için bizzat “oğul” veya “Tanrı oğlu” ifadesini kullanmış mıdır? İncil yazarlarının ağızından böyle ifadeler çıksa da Sinoptik İncil metinlerinde İsa’nın kendisini Tanrı oğlu olarak nitelendirdiğine rastlanmaz.

Görüldüğü gibi burada da İsa için oluşturulan tablo, beşerî ve ilahi yönlerin birbirine karıştığı bir biçim almıştır.

4. KUR'AN'DA HZ. İSA VE İBNULLAH/ALLAH'IN OĞLU KAVRAMI

Kur'an'ın en başta gelen konularından biri tevhid inancıdır. Allah'ın yegâne yaratıcı olduğu (Fatr 35/3), O'nun eşi ve benzeri olmadığı (Şûrâ, 42/11) konusu sık sık vurgulanır. Tevhid ilkesine aykırı düşen her türlü söz ve düşünce reddedilir. Allah'a eş ve çocuk nispeti gibi ifadeler, Kur'an'ın ısrarla karşı çıktığı konulardandır (İsra 17/111). Bu anlamda Kur'an, Allah'a eş ve çocuk isnadı anlamı doğuracak söylemlere karşı hassasiyet göstermiştir. Kur'an'ın bu yöndeki ifadelerine geçmeden önce "ibn" ve "ibnillah" kelimeleri üzerinde durmak yararlı olacaktır.

4.1. İbnillah Kavramı

Sözlükte "ibn" kelimesi, "erkek çocuk ve "oğul" anlamına gelir (Mes'ûd, 1992, 15). Çocuğun dünyaya gelmesine vesile olan kişiye de baba denir. Oğul ve baba kelimelerinin gerek yalın gerekse tamlama halinde kullanılabilirdiği bilinen bir gerçektir. Ayrıca, bu kelimelerin gerçek anlamda kullanıldığı gibi mecaz anlamında kullanıldığını da belirtmek gerekir.

İbn (oğul) kelimesinin izafet halinde kullanımı oldukça yaygındır. Nispet edildiği varlığa göre çeşitli anlamlar kazanır. Bunlardan birkaçı şöyledir:

İbn-ü yevmihi: Yarınını düşünmeyen kimse için kullanılır. Gününün çocuğu anlamına gelir.

İbn-ü batnihi: Batın, mide, karın demektir. Dolayısıyla bu tamlama, bütün gayretini midesi için harcayan, yeme ve içmeden başka bir şey düşünmeyen kimse için kullanılır.

İbnü's-sebil: Yolcu demektir. İbnü'l-harb: kahraman, cengâver anlamına gelirken, İbnü'l-beled, aynı ülkenin çocuğu, hemşehri (Mes'ûd, 1992, 25-26) kelimesinin karşılığıdır.

"Eb" (baba) kelimesinin kullanımlarından da bazı örnekler verilebilir. Ebu'l-eşbâl: arslan; ebû cabir: ekmek; ebû cami: masa veya sofrâ; ebû ca'de ve ebû kâsib: kurt; ebû sabir: tuz; ebu'l-mesva: ev sahibi, konuk; ebû mincel: ayakları ve gagası uzun kuş; ebû münzir ve ebu'l-yakzan: horoz; ebu'l-vena: zaman (Mes'ûd, 1992, 26) anlamlarınadır. Örneklerden anlaşıldığı üzere oğul ve baba kelimeleri, gerçek anlamın dışında mecaz anlamında da kullanılmışlardır. Bu tarz bir kullanım şeklini her dilde görmek mümkündür. "Zamane çocukları", "Bu ülkenin evlatları" gibi söylemler, bilindik ifadelerdir.

Konunun netlik kazanması için örnekler artırılabilir. Söz gelimi, "baba" için bazı kullanımlar söz konusudur. a) Yaratıcı, kurucu kimse: "Ona, "Türk romancılığının babası" denilmiştir" ifadesinde bu anlam görülür. Böyle bir cümleyi duyan insan, adı geçen şahsın hikâyeyi veya romanı bizzat doğurduğunu hiçbir zaman düşünmez. Söz konusu kişinin bu eserleri ilk defa ortaya koyan yazar olduğu herkes tarafından anlaşılır. b) Koruyucu, velinimet, şefkat ve merhamet duygularıyla dolu kimse: "O, yoksulların, kimsesizlerin babasıydı" (Meydan Larousse, 1969, II, 427) ifadesinde de kastedilen anlam açıktır. Buradaki baba ifadesinden, fakirleri gözeten, onların her türlü sıkıntısına derman olan, kimsesiz, düşkün ve yetimlerin yardımına koşan kimse anlaşılır. Baba kelimesinin yaşlı ve saygı değer kişiler için mecaz kullanımı da vardır. "Babayı bırakın da geçsin" (Ana Britannica, 1990, IV, 92) cümlesi bunun kanıtıdır.

Deyimlerden de söz etmek yerinde olacaktır. "Devlet baba" ifadesi hükümet anlamında kullanılır. İncil'in görüşlerini Aristoteles felsefesi başta olmak üzere Eflatun'un bazı görüşleriyle bağdaştırmaya çalışan kilise yetkililerine de "Kilise Babaları" denmiştir (Meydan Larousse, 1969, II, 428). Nitekim bu kişiler, Hristiyan dinine bir felsefe niteliği kazandırmak isteyen ve görünüşteki anlaşmazlıkları uzlaştırmaya çalışan kimselerdi. Buradan anlaşıldığına göre oğul ve baba tabiri hem hakiki hem mecâzi anlamda kullanılmaktaydı. Bu açıklamalardan sonra İbnillah/Allah'ın oğlu ifadesi bağlamında Kur'an'ın söylemine geçilebilir:

4.2. Kur'an'da "İbnillah" kavramı

Kur'an, Hristiyanların İsa'yı "Allah'ın oğlu" olarak nitelendirdiklerini" bildirir. Kur'an, bu söylemi tenkit ederken çoğunlukla "Mesih" ve "Meryem oğlu İsa" nitelemesi yapar (Tevbe 9/30). Diğer peygamberler, ana-babaya nispet edilmezken İsa'nın annesine vurgu yapılır. Bu, önemli bir mesaj olarak algılanabilir. Zira bu ifade ile Hristiyanlara ait inanç düzeltilmekte ve İsa'nın kul ve beşer³ olduğu inancı kalplere yerleştirilmektedir. Nitekim İsa, diğer peygamberler gibi çarşıda-pazarda gezip dolaşan bir peygamberdir (Maide 5/75). O da annesi de yiyip-içen bir kişidir. Bunlar insanın ihtiyacını, faniliğini ve bir ölçüde acizliğini bildirir.

³ Beşer ve Hz. İsa'nın beşerî oluşu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Binol, *Kur'an'da Beşer ve İnsan*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2020.

Hristiyanlardan önce Yahudiler de “Allah’ın oğlu” tabirini kullanmışlardır (Küçük-Tümer, 2015, 363). Kur’an bu gerçeğe şöyle işaret eder: “Yahudiler Üzeyir Allah’ın oğlu dediler. Hristiyanlar da Mesih (İsa) Allah’ın oğlu dediler. Bu, onların ağızlarıyla geveledikleri bir sözdür. (Sözlerini) daha önce kâfir olmuş kimselere benzetmeye çalışıyorlar. Allah onları kahretsin. Nasıl da haktan batıla döndürülüyorlar (Tevbe 9/30).” Kur’an, bu şekilde konuşan kimselerin haktan saptıklarını ve bu ifadeleri sarf edenlerin kâfir olduklarını açıkça ifade etmektedir. “Şüphesiz ki ‘Allah, Meryem oğlu Mesih’tir’ diyenler gerçekte kâfir olmuşlardır. De ki öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesih’i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini imha etmek istese Allah’a kim bir şey yapabilecektir? Göklerde, yerde ve ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allah’a aittir. O, dilediğini yaratır. Ve Allah, her şeye tam manasıyla kadirdir (Maide 5/13).” Yine Kur’an, “Allah oğlu” ifadelerini benimseyip inanç haline getirenleri yerer. Bu inancın, hahamları, rahipleri ve peygamberleri ilahlar edinme anlamına geleceğini bildirir. Kur’an’a göre bu düşünce açıkça şirke götürür: “Yahudiler, Allah’ı bırakıp bilginlerini (Hahamlarını) ve (Hristiyanlar da) rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih’i İsa’yı rabler edindiler. Hâlbuki onlardan ancak tek ilaha kulluk etmeleri istendi. Ondan başka ilah yoktur. O, bunların şirk koştukları şeyden uzaktır (Tevbe 9/31).”

4.3. “İbnullah/Allah’ın Oğlu” İfadesini Dile Getiren Ayetler ve Yorumları

Kur’an, Hristiyanların Hz. İsa ile ilgili sözlerini bir başka bağlam üzerine de gündeme getirir. Bu durum, konunun ciddiyetini ortaya koymaktadır. Kur’an’ın konu üzerindeki ısrarlı duruşunun sadece Yahudilerin ve Hristiyanların hatasını gündeme getirmeye yönelik olmadığı açıktır.⁴ İnsan düşündüğü, konuştuğu ve yaptığı eylemlerde rabbani öğretilere dikkat etmezse doğal olarak zanna göre hareket edecek ve kendi hevasına uyacaktır. Bu gerçekliğe karşı Kur’an’ın tavrı nettir: وَقَالَتِ الْيَهُودُ عَزِيزُ ابْنِ اللَّهِ وَالنَّصَارَى الْمَسِيحُ “Yahudiler “Üzeyir Allah’ın oğludur” dediler, Hristiyanlar da “Mesih (İsa) Allah’ın oğludur” dediler. Bunlar, daha önceki inkârcıların söylediklerine benzer biçimde ağızlarından çıkan sözlerdir. Allah onları kahretsin! (Gerçeklerden) nasıl da yüz çeviriyorlar!” (Tevbe 9/30).

Ayetin iniş sebebine değinen bazı Müfessirler, Uzeyr hakkındaki sözü söyleyen kişinin “Finhas” adında biri olduğunu söyler. Sözün bir kişiye ait olmadığını ve bir grup insanın söylediğine dair görüşler de vardır (Taberî, 2001, XIV, 202). Bu görüşleri aktaran Râzi (ö. 606/1210), “Bu söz bazı kimselerden çıkmış ise de Arapların âdeti üzere sözün topluluğa nispeti mümkündür (er-Râzi, 1981, XVI, 27) şeklinde açıklama yapar. Yahudilerin ve Hristiyanların evlat nispet etmeleri sebebiyle Allah’a inanmamış oldukları neticesini çıkararak Fahreddin Râzi, açıklamalarına şöyle devam eder: “Allah’a çocuk isnat etmek, hakkı tanımamak ve müşriklerin durumuna düşmektir. Nitekim burada, Allah ile beraber insanı mabut tanıma söz konusudur. (er-Râzi, 1981, XVI, 27).” Râzi, Ehl-i kitaba mensup olmayan müşriklerin durumunun Yahudilerden ve Hristiyanlardan daha hafif olduğunu da söyler. Onların putlara tapma gayesinin Allah’a yakınlıkta vesile kılmak olduğuna işaret eder. Zira müşrikler, âlemin yaratıcısı ve ilahı olarak putları görmemektedirler. Ne var ki Hristiyanlar, hulûl (Tanrı’nın beşerî vücuda girmesi) ve ittihad (Tanrı ile tam birleşme) iddiasında bulunmuşlardır. Bu, çok çirkin bir küfür ifadesidir. Bu bakımdan onların sıradan müşriklerden bir farkı kalmamıştır. Ayrıca onlar, hak peygamberlere inandıklarını ve kutsal kitaplarla amel ettiklerini söylese de kendilerinden cizye alınmasının istenmesi onların şirke düştüğünün bir başka delilidir (er-Râzi, 1981, XVI, 27).

İbn Teymiye (ö.728/1328), yukarıdaki ayetle ilgili olarak şunları söylemektedir: “... Onların bu sözleri (Allah için baba ve İsa için oğul ifadesi) ne akla ne de ilahi yasaya dayanmaktadır. Onlar, sonradan zorlamaya dayalı akli yorumlar getirdiler. Aklen caiz sandıkları tefsirler yaptılar. Sonunda da kendilerinden önce Allah hakkında ortak koşan ve çocuk isnat eden müşriklere benzediler (İbn Teymiye, 1999, I, 93). Sözü Müslümanların durumlarına getiren İbn Teymiye, benzer konuda yapılan hatalara şu şekilde dikkat çeker: “Bu konuda İslam’a müntesip oldukları halde bu gibi fikirleri iddia eden bazı bidat ehli kimseler de aynı hataya düştü. Nitekim hulûl ve tam birleşme gibi düşünceleri savunanlar onlara benzediler. Bunlar, Gâliye gibi Hz. Ali hakkındaki iddialarla aşırılığa kaçanlar, Nasiriye ve İsmailiye gibi Ali’nin ilahlığını iddia eden gibi bazı Ehl-i Beyt gruplarıdır. İslam cemiyeti içindeki diğer bazı insanların, kendi din önderleri (bunların bazıları ehliyetli bazıları ehliyetsiz olsa da) hakkındaki sözleri de böyledir. Dini önderlerinin söylediklerini ve (şeriata uymadığı takdirde) resulün şeriatından çıkardıklarını aynen taklit edenler, Allah’ın izin vermediği yorumlara gidenler, tıpkı Hristiyanların dediği gibi demekte ve onların durumlarına düşmektedir. Bunun benzeri ‘Biz Allah’ın çocuğuyuz’ şeklindeki sözlerdir” (İbn Teymiye, 1999, I, 93).

⁴ Bu konuda Müslümanlara da ima yoluyla bir uyarı olduğu sonucu çıkarılabilir. O günün insanı nasıl ki ilahi vahyin ifadelerini anlamakta ve kullanmakta gerekli hassasiyeti göstermediği zaman haktan uzaklaşıyor ve yanlış düşüyorsa bugünün insanı da aynı hataya düşme ihtimali doğmaktadır.

Bazı insanların doğrusuna-eğrisine bakmadan, güvenip bel bağladıkları kimselerden aktarmalar yaptığını söyleyen İbn Teymiye, Allah'ın velisi de olsa hiç kimsenin masum olmayacağını vurgular. İnsanların her dediğine inanılacak diye bir kural olmadığını, bu konuda inanılıp itaat edilecek olanların sadece peygamberler olduğunu hatırlatarak şöyle devam eder: "İbnullah konusunda yapılan bazı yorumlar da vardır. 'Baba, varlık (vücut) demektir. Çocuk, kelime ve Ruhü'l-Kudüs de hayat anlamına gelmektedir. Bazıları da 'Baba varlık, oğul kelime, Rûhu'l-Kudüs ise kudrettir' şeklinde yorum yapmaktadırlar. Diğer bir yorum da şöyledir: 'Üç unsurdan cevâd baba, hâkim oğul ve kadir ruh (ruhu'l-kudüs). Onların içinden bunu inkâr edip hakikati yakalayan Aryos (el-aryasiyye) gibileri yok değildir. O, Mesih'in diğer peygamberler gibi kul ve resul olduğunu söylemektedir. Nasturiler ise yorumlarına şu ifadeleri eklemiştir. "Biz, 'Baba-oğul-Rûhu'l-kudüs' üçlüsünden şunu kastediyoruz: Babadan kelime doğmuştur. Meryem'den de beşerî tabiat (nasût) doğmuştur. Beşerî tabiat böylece ilahi varlıkla birleşmiştir. Baba beşerilik noktasında baba olmayıp, ilahilik konusunda baba olduğu gibi Meryem de beşerî bir varlığın anası oldu. İlahiliğin anası değil... Böylece o, beşeriyetin babası için eş ve arkadaşdır. Baba da ulûhiyetle Meryem'in eşidir. Yine o, ulûhiyetle Mesih'in babasıdır. Ve eğer Mesih, ilahilik ve beşer olma özelliğini toplayan bir isim ise ve onların nazarında tam bir insan ve tam bir ilah ise, bir başka ifade ile onun ilahlığı Allahtan beşer oluşu da Meryem'den ise o halde o iki asıldan neşet etmektedir. Lahut ve nasut... Bu iki aslın biri baba, diğeri de anne ise, niçin onun annesi babanın eşi olmuyor. Madem bu nübüvvetten önce de vardı. Ve zorunlu olan "asıl" (lazım) olmadan ona bağlı fer' (melzum) nasıl mümkün oluyor? Bunlardan çıkan sonuç şudur: Bu sözleri hak olan bir peygamber (Hz. İsa) söylemiş olamaz. Sonuç itibarıyla İsa, sarih akla ve sahih nakle muhalif batıl bir şey söylememiştir (İbn Teymiye, 1999, I, 96)."

İbn Teymiye, konuyu tekrar İbn (oğul) ifadesine getirerek şu açıklamayı yapar: "Eğer İsa, gerçekten bu ifadeleri kullanmışsa diğer ifadelerle münasip düşen bir fikri kastetmiştir. Zira o dönemde, Rabb için baba, kulları için oğullar tabiri kullanılmaktaydı. Tevrat'ta Yakup için, "Sen benim oğlumsun ve ilkinsin" denmektedir. Zebur'da Davut için, "Sen benim oğlum ve sevgilimsin" ifadeleri yer alır. İsa ise İncil'de şöyle ifadeler kullanmıştır: "Benim babam, sizin babanız..." (Matta 6/1; Yuhanna 1/1-14). Bir başka yerde de şuna benzer ifadeler görülür: "Ben babama ve babanıza gidiyorum." (Yuhanna 14/1-14). Allah'ı baba, Hristiyanları da oğullar diye isimlendirmesi (eğer söz İsa'dan çıkmış ise) bundan "merhametli, eğiten, gözeten rab" kastedilmiştir. Çünkü Allah'ın kullarına karşı merhameti, babanın oğula karşı merhametinden çok daha fazladır. Oğul ise yetiştirilen ve eğitilendir. Görülüp gözetilendir. Allah'ın kullarını terbiyesi, babanın oğullarını terbiyesinden daha mükemmeldir. O halde İsa'ya göre baba demekle kastedilen Rab, oğul ile kastedilen de onun eğittiğidir... Hristiyanların, "İbn, ezeli bir çocuktur ve o ilimdir veya Allah'ın kelimesidir" sözüne gelince, bunun benzeri hiçbir peygamberin dilinde ve kelimünde geçmemiştir. Hristiyanların sapıtanları, Allah'ın kitabının manasını tahrif etmişler ve zahir manasına muhalif bir şekilde tefsir etmişlerdir ki akıl da şeriat da bunu reddeder." (İbn Teymiye, 1999, I, 98)

İbn Teymiye, Hristiyanların bir başka hatasına değinir: "Onların şu şekilde ifadeleri ve yorumları da söz konusudur: 'Biz bir ilaha inanıyoruz. Her şeyi düzenleyen ve idare eden Baba'ya... O, yerin ve göğün, görünenin ve görünmeyenin yaratıcısı ve bütün zamanlardan önce tek babadan doğan İsa'nın da rabbidir. O, nurdan bir nurdur. Hak ilahtan bir ilahtır. Baba'nın cevherinden bir cevherdir. Beşer olan bizler için ve bizim kurtuluşumuz için semadan indi. Ve bakire Meryem'den beşer olarak doğdu. Asıldı, azap çekti ve defnedildi. Üçüncü gün yeniden dirildi ve semaya çıktı, babanın sağına oturdu...' Bu sözler de apaçık batıldır. Zira bir ile başlayan söz iki ile bitmektedir. Biri Allah, öteki de onun kelamı ve hikmeti olan oğul..." (İbn Teymiye, 1999, I, 114) Görüldüğü gibi Hristiyanların inancını yansıtan bu sözler, hak dinlerin üzerine kurulu olduğu tevhit ilkesine aykırıdır. Sözlerdeki çelişkiler açıktır ve bâtıl olduğu söylenenlerin kendisinden anlaşılacaktır.

4.4. Tevhid İnancına Aykırı Söylemlere Karşı Kur'an'ın Mesajı

Peygamberler, mesajlarını tevhid ilkesi ekseninde şekillendirmişlerdir. Allah'a inanmak, Ahiret hayatını gaye edinmek ve iyi işler yapmak gerçek kurtuluş için esastır. Kur'an, ister itikadi anlamda olsun, ister uygulama zemininde olsun tevhit ilkesine aykırı düşen hiçbir unsura müsamaha göstermez. Bu bağlamda Kur'an, Hristiyanların gündeme getirdikleri "Allah'ın oğlu" ifadesine de karşı çıkmıştır. Şirke sebep olacak her türlü yaklaşıma karşı insanları uyarmıştır. Muhatabını küfre düşürecek ve sapkınlığa götürecektüm yolları kapatmıştır. Bu anlamda Kur'an'ın sunduğu ilkeler şöylece sıralanabilir:

4.4.1. Allah Doğmamış ve Doğurmamıştır

İhlas suresi, Kur'an'ın tevhit anlayışını en özlü biçimde ifade eder. Surenin iniş sebebiyle ilgili şöyle bir rivayet söz konusudur: Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber'e gelerek ona "Rab" hakkında sorular sormuşlardı. Kendileri taştan, tahtadan veya demirden yapma putlara taptıkları için, bekledikleri cevap

bu yöndeydi. Ancak, Kur'an'ın verdiği cevap onların beklediği gibi olmadı. Bu sûrede Allah'ın eşsizliği anlatıldı. O'nun nesepten uzak olduğu ifade edildi. Hiç kimseye ana-baba olmadığı (doğurmadığı) ve kendisinin de doğmadığı, hiçbir varlığa muhtaç olmadığı (samed) hatırlatıldı. Hiçbir şeyin de kendisine denk olmadığı ilan edildi. Zaten, O'nun doğmuş veya doğurmuş olması, başkalarına benzerliği sonucunu getirir. Başlangıcın ve sonun olmasını da zorunlu kılar. Bu defa başka varlıklara muhtaç olma durumu söz konusu olur. (Elmalılı, 1979, III, 1631-1632). İşte bu surede Allah Teâlâ, söz konusu eksikliklerden uzak olduğunu bildirdi.

4.4.2. Allah'ın Çocuk Edinmeyeceği

İsrâ suresi, Allah'ı yücelterek başlar. Allah'a hamd edilmesini isteyerek sona erer. Hamde layık olan rabbin sıfatlarını da sayar. İşte hamd edilmeye layık olan Allah, ortağı olmayandır. Çocuk edinmeye ihtiyacı da yoktur. Bütün yaratıklar O'nun kuldur. Ayet şu şekildedir: "Çocuk edinmeyen, egemekte ortağı bulunmayan, acizliğe dayalı olarak bir dosta ihtiyaç duymayan Allah'a hamd ederim" de ve tekbir ile O'nu yücelt! (Furkan 25/111).

4.4.3. Allah'ın Kelimesi ve Peygamber Olarak İsa

Kur'an, Hz. İsa'yı Allah'ın kelimesi olarak niteler: "Ey Ehl-i kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında hakikatten başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın elçisidir. (O), Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı "Kün/ol" kelimesidir. O'ndan bir ruhtur. Öyle ise Allah'a ve O'nun elçisine iman edin. "(Tanrı) üçtür" demeyin. Bundan vazgeçin ki sizin için hayır olsun. Allah, ancak bir tek ilahdır. O, çocuk edinmekten uzaktır. olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerdekilerin hepsi O'na aittir. Vekil olarak Allah yeter." (Nisa 4/171).

4.4.4 Allah'ın Kulu Olarak İsa

Peygamberler risalet gibi yüce bir görev üstlenmiş kişilerdir. Bu ağır görevi üstlenen kimselerin üstün zekâya ve yüksek ahlaka sahip olmaları gerekir. Bazı peygamberler Allah'tan gelen mucizelerle de desteklenmişlerdir. Ancak, her şeyden önce peygamberler kulluk görevi ile temayüz etmişlerdir. Peygamberlerin Allah'a kulluğu, görev gereği olan bir hadise değildir. Kulluğun gerçekleşmesinde maddi karşılık düşüncesine yer yoktur. Bu anlamda peygamberlerin risaletle görevlendirilmesinin temelinde onların fitraten temiz olmaları, rablerini bilmeleri ve O'na gönülden teslim olmaları yatmaktadır. Onlar, sahip oldukları nimet karşılığında Rabb'e gönülden hamd edebilmişler, minnet ve şükranlarını O'na arz edebilmişlerdir. Çünkü onlar, kulluğu, yaratılmış olmanın en doğal sonucu olarak bilmişlerdir. İşte İsa, kavmine seslenerek, Allah'ın kulu olduğunu baştan söylemiştir. Kendisine çocukken konuşma yeteneği verilen İsa, kavminin suçlamalarına karşı şu cevabı vermiştir: "Ben Allah'ın kuluym. O bana kitabı verdi ve beni elçi tayin etti." (Meryem 19/30).

4.4.5. Yaratılış Yönünden İsa'nın Durumu

Al-i İmran suresi çoğunlukla Hristiyanlardan bahseder. Onların düştüğü hataları anlatır. Hak dinin ve gerçek Hristiyanlığın nasıl olması gerektiğinden söz eder. Bilindiği üzere sure, adını Hz. İsa'nın ailesinden almıştır. İşte bu ayetlerden birinde Hz. İsa'nın yaratılışı söz konusu edilir: "Doğrusu Allah katında İsa meselesi, Âdem örneğindeki gibidir. Onu topraktan yarattı. Sonra da ona "ol" dedi ve oluverdi." (Al-i İmran 3/59). Bu ayeti, birçok yönden ele alan Elmalılı (ö.1942), özellikle şu hususlara işaret eder:

"Onu topraktan var etti" bölümü, topraktan yaşama doğru başlayan ıstıfaya, 'sonra ona 'ol!' dedi' bölümü de insana özel ruh üflenmesiyle insan olarak seçmeye delalet eder. 'Hemen oluverir' ifadesi ise, silsilenin devam etmesine delalet eder. 'Oldu ve olur' demektir. Âdem'in topraktan yaratılması, Âdem'in oğullarının babalarının sulbündeki yaratılış sürecine denk olduğu söylenebilir. Bugün bazı Zooloji bilginlerinin tercihlerine göre nutfedeki (menî tohumlarındaki) hayat, bitki hayatıdır (Nuh 71/17). Daha sonra bunun hayvanî hayata ve insanî hayata bir adım (lık bir zaman)da mı, yoksa birçok zamanlarda mı geçtiğini bilimsel olarak tayin etmek mümkün değildir. Zira bunlar zanna dayalı şeylerdir. Burada kuvvetli olan nokta, Âdem'in her halde ilk yaratılışı ne olursa olsun, onun o yaratılıştaki insan ve âdem değilken, ilk olarak bir insan ve bir beşer olmasıdır. İlk insan ve ilk beşer olmadan önce de bitki ve hayvan varsa da insan bulunmaması ve insanın bir 'kün/ol' emri ile meydana gelmesidir. Bunun anlamı şudur: Burada insan olsun hayvan olsun veya bitki olsun her birinin ilk tohumlarının kendi cinslerinden olmadığı anlaşılır. Üstelik onların her birinin de bir ilâhî yaratmanın eseri olduğu anlaşılır." (Elmalılı, 1979, II, 1122-1223).

Yukarıdaki ayetlerin yaratılan varlıkların kadim ve ezeli olmadıklarını açıklığa kavuşturduğunu söyleyen Elmalılı, açıklamalarına şöyle devam eder: "Öyle ise, bir hayvan tohumundan olmuştur veya bir bitki tohumundan meydana gelmiştir diye kuşku duymak da konuyu değiştirmez. İlk insan yine bizzat yvar edilmiştir. Bir an için Âdem'in bir hayvandan doğmuş olduğunu farz edelim . Ya da bir hayvan veya bir

bitkinin insan oluverdiğini var sayalım. Bu da bir 'kün/ol!' emrinden başka bir şey midir? Sözelimi bir insan, bir tür maymumdan (nesnas) doğmuş demek, 'ilk insan, insan tohumuna muhtaç olmamıştır, insan için insan tohumu zorunlu değildir' demek değil midir? O halde bunlarda yaratma kanunu ve 'kün/ol!' emrinden başka, ilmî ve kesin bir kanunî başlangıç yokken şüpheye düşmek ve kuvvetli olanı bırakmanın anlamı var mıdır? Üstelik Âdem'in bir değil, birçok farz edilmesi de konuyu değiştirmez. Tam tersine misalleri çoğaltır. Fakat akıl açısından bir Âdem'den fazlası da zorunlu ve kuvvetli değildir. Bununla beraber ne gariptir ki, 'babasız bir insan olmaz' iddiasında bulunanlar, başlangıçta bir değil birçok babasız insan olduğuna hükmetmek istemektedirler... Bütün bunlar, ilimde ve imanda kuvvetli olanı bırakıp şüpheye koşmaktır." (Elmalılı, 1979, II, 1122-1223).

Ayetin nüzul sebebine de işaret eden Elmalılı, ayetin Necran'dan gelen Hristiyan heyetine cevap olduğuna vurgu yapar. Konuyu İsa'nın yaratılışına getirir ve şunları söyler: "İşte Allah, müteşabih bir kelimesi olan İsa'yı, böylesine muhkem bir asla döndürerek açıklamıştır. Muhkem anlama göre âyet, önce nass ve ibare olarak Hristiyanlara cevaptır. İşaretiyle de Yahudilere ve başkalarına cevaptır. Necran'ın gelen temsilciler, şunu söylemişlerdir: 'Sizin dediğinize göre İsa'nın beşer cinsinden bir babası yoktur. o halde onun babası Allah olmalıdır.' Bunlara verilen cevap şudur: 'İsa ve onun onayladığı bütün elçilerin getirdikleri ilâhî kitaplara göre Hz. Âdem'in de beşerden bir babası olmamıştır. Şu halde bütün bunların tanıklığıyla Âdem için ne "Allah" denmekte ne de "Allah'ın oğlu" ifadesi kullanılmaktadır. İşte İsa'nın durumu da böyledir. O da Âdem gibi ne Allah ne de O'nun oğludur! Allah, İsa'nın babası değildir. O'nun yaratıcısı ve rabbidir. İsa, ancak Meryem'in oğludur. İşte hak din budur. Bunun tersini iddia etmek, İsa başta olmak üzere Tevrat ve İncil'i de yalanlamaktır." (Elmalılı, 1979, II, 1223). Kur'an'ın sadece o günün Hristiyanlarına cevap vermekle kalmadığını, kesin olarak hakikati ifade ettiğini bildiren müfessir, açıklamasını şöyle sürdürür. "(Burada yalanlanması gereken noktalardan birisi, bu çözümün, Hristiyanlara karşı mücerret (soyut) bir ilzam (susmaya mecbur etme) ifade eden bir tartışmadan ibaret olmayıp kesin susturmayı ifade eder. Bununla beraber, hata ihtimali olmayan hakkı ve ezeli hakikati de tespit eder. Yoksa aslı bozulmuş İncillerde İsa'ya "Yusuf'un oğlu" adını veren Hristiyanlara karşı diğer ilzamlar da yapılabilirdi. Fakat bu, bir hak olmazdı. İsa'ya, Meryem'e ve Yusuf'a bir iftira olurdu. Aynı zamanda "Bana hiçbir beşer dokunmadı" diyen Meryem'i tasdik eden Allah Teâlâ'ya karşı da bir küfür olurdu. Bunun içindir ki Allah, İsa'ya ancak "İbn Meryem" (Meryem'in oğlu) demiştir. Bu ifade ile "Allah'ın oğlu" söylemeni reddettiği gibi "Yusuf'un oğlu" sözünü kabul etmemiştir... Dolayısıyla bu, sadece Hristiyanlara cevap olmakla kalmamıştır. Aynı zamanda işaret yoluyla hem Yahudilere hem de bu tür düşüncesi olan inkârcılara cevap olmuştur" (Elmalılı, 1979, II, 1223).

4.4.6. Allah'a Yakın Olmanın Gereği

Yahudi ve Hristiyanlar kendilerinin Allah'a yakın olduklarını ve onun has kulları olduklarını iddia etmişlerdir. Kur'an'ın ifadesiyle onlar, "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" (Maide 5/18) demişlerdir. Bu iddialara Allah Teâlâ aynı ayette şu soru ile karşılık vermiştir: "De ki öyleyse günahlarınız yüzünden size niçin azap çektiriyor? gerçekte siz de O'nun yarattığı insanlardansınız." Taberî (ö.310/923), bu ayeti tefsir ederken buzağıya tapmaları sebebiyle Yahudilere azap edildiğini hatırlatır. Dolayısıyla sevenin sevdiğine azap etmeyeceğini söyler. (Taberî, 2001, X, 152). Zira "Ne seven sevdiğine azap eder ne de baba oğluna..." (Mâverdî, 2012, II, 23). Kur'an'ın işaret ettiği bir başka hakikat daha vardır. O, Allah'ın sevgilisi ve oğulları olduğunu iddia edenlerin, Allah'ın kitabına herkesten fazla uymaları gereğidir: "(Ey resul, şöyle de:) Ey Ehl-i Kitap! Siz Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni hakkıyla uygulamadıkça (doğru) bir şey üzerinde olmazsınız." (Maide 5/68).

Kur'an, Ehl-i Kitabın inancının gerçek mahiyetini açıklar ve bu sebeple onların hak ettiği sıfatı haber verir. Onların inanç ve din bakımından boşluğa yuvarlandıklarını ve bu yüzden değerlerini yitirdiklerini söyler. Çünkü onlar, "Tevrat'a, İncil'a ve Rabbleri katından indirilmiş yüce Kur'an'a inanıp onların emirlerine uymamışlardır. Bu yüzden onların Kitap Ehl-i Olma iddiası tartışılır hale gelmiştir. Doğru inanç sistemine ve hakka dayalı dine sahip oldukları iddiası da kuru bir davaya dönüşmüştür" (Kutub, 1972, IX, 351).

4.4.7. İsa'nın Çarmıha Gerilmesi

Hristiyanlar, İsa'nın çarmıha gerildiğine inanırlar. Fakat Kur'an, gerçeğin böyle olmadığını haber verir. İsa çarmıha gerilmek istenmiştir. Fakat Allah onu kavminin tuzaklarından korumuş ve kurtarmıştır. Ona benzetilen birisi öldürülmüştür (Nisa 4/57).

4.4.8. Kur'an'ın Bakış Açısıyla İsa

Kur'an, geçmiş peygamberlerin hayatlarından kesitler sunar. Onların kavimleriyle yaptıkları mücadelenin önemli yanlarını anlatır. İlettikleri mesajlardan haber verir. Gelecek nesillere örneklik

edebilecek yönlerini gözler önüne serer. Geçmiş Peygamberler hakkında aktarılan yanlış bilgileri düzeltir, zihinlerde oluşan olumsuz kanaatleri düzeltir. İşte İsa (as.), Kur'an'ın sıklıkla kendisinden söz ettiği ve yaratılışından başlayarak yeryüzünden ayrılışına kadar kendisinden bilgiler sunduğu peygamberlerdendir. O, Hz. Peygamber'den önceki son Mesih'tir. Kur'an'ın sunduğu bilgilere göre o, şu yönleriyle öne çıkmaktadır.

a) İsa, İmran ailesinin ferdi olan Bakire Meryem'den meydana gelmiştir. Babasız da olsa beşer olan bir kadından beşerî özelliklerle doğmuştur (Meryem 19/16-34).

b) Önceki peygamberlerin gösterdiği mucizeler gibi İsa (as) da Allah'ın izni ile çeşitle mucizeler göstermiştir. (Al-i İmran 3/49; Maide 5/46, 78,110). Fakat bu mucizeler, onun tanrılığına delil olamaz. Çünkü o, mucizelerini Allah'ın iznine bağlamıştır (Al-i İmran 3/49).

c) Kendisine kitap verilmiş ve hikmet öğretilmiştir. Yaşadığı sürece namaz ve sadaka ile yükümlü tutulmuştur (Meryem 19/31).

d) Yüksek ahlaki niteliklere sahip bir kişiliktir. Çevresine iyilik yayarken annesine de iyi davranan bir yapıdadır (Meryem 19/32).

e) Kutsal ruh tarafından desteklenmiştir (Bakara 2/87).

f) O, bir kuldür. "Allah, benim de rabbim, sizin de rabbinizdir. Öyleyse yalnızca ona kulluk ediniz" diyerek, peygamberlik ve kulluk görevini yerine getirmiş, insanları en doğru yol olan Allah yoluna davet etmiştir: "O (İsa), sadece kendisini (elçilikle) nimet erdirdiğimiz ve İsrail oğulları için örnek kıldığımız bir kulumuz." (Zuhruf 43/59).

g) İsa (as), kendisinden sonra gelecek ve ismi Ahmed olacak bir elçiyi müjdelemiştir. O böylece ilk peygamberden beri süregelen nübüvvet silsilesinin bir ferdi olduğunu göstermiştir. (Zuhruf 43/59).

h) İsrail oğullarının üzerinden bazı yükleri indirmek üzere gönderilen Hz. İsa, kolay bir din ve büyük bir müjdeyle gelmiştir. Ancak bu nimet, gereğince değerlendirilememiştir. Tam aksine toplumun dinini bozmakla suçlanmış, zamanın yöneticilerine ihbar edilmiş, öldürülmesi için tuzaklar kurulmuştur. Kavmi onu öldürmeye teşebbüs etmiştir. Kur'an'ın ifadesiyle o, öldürülmemiş ve asılmamıştır. Allah, onu katına yükseltmiştir (Nisa 4/157). Onun ölümü de doğumu gibi sırlıdır. Ondandır çok karmaşık bir inanç yapısı oluşmuştur. Onunla ilgili yapılan tartışmalar biteceğe benzemektedir.

5. İBNULLAH/ALLAH'IN OĞLU İFADESİNİN MECAZ OLUP OLMADIĞI KONUSU

Son dönemin bazı batılı bilim adamları "Allah'ın oğlu" ifadesi üzerinde farklı yorumlar yapmışlardır. Bu yorumlardan birisi, "Allah'ın oğlu" ifadesinin fiziksel anlamda bir baba-oğul ilişkisini ifade etmediği, bunu söyleyenlerin de kesinlikle nesebe dayalı bir babalık-oğulluk iddiasını kastetmedikleri şeklindedir. Böyle bir iddia, baştan beri süregelen bir anlayışın ifadesi midir yoksa Hristiyanlar dışındaki toplumlardan (özellikle de Müslümanlardan) gelen tenkitler sonucunda oluşturulup geliştirilmiş yargılar mıdır? Bu bölümde, konuya ilişkin yorum ve karşı yorumları ele almaya çalışacağız.

5.1. İncil'deki İfadeler

Çalışmanın ikinci bölümünde de ifade edildiği gibi İncil'de "Baba" ve "oğul" ifadeleri geçmiştir. Bu ifadelerin mecaz mı ifade ettiği yoksa gerçeğin bir ifadesi mi olduğu yolundaki tartışmalara ışık tutabilecek hususlar şunlardır:

a) Öncelikle Yeni ahit denilen İncillerin, İsa'nın doktrini ve mesajı ile bire bir ve aynı olup olmadığı konusu netleştirilmeli ve bu eserlere dayanarak İsa'nın düşüncelerini saf haliyle elde etmenin imkânı araştırılmalıdır. Bu bağlamda işaret edilmesi gereken ilk husus şudur: Sinoptik İnciller,⁵ İsa'nın ölümünden sonra yazıya geçirilmiştir. Zira Matta, Markos ve Luka İncillerinin üslubu birbirlerine oldukça yakındır. Yuhanna İncili ise mistik yönü ağır basan yazılardan oluşmaktadır. Bunlar hakkındaki hâkim görüş, şöyle özetlenebilir: Bu eserler, bilimsel bir hal tercümesi olarak değil, eski Hristiyanlığın meselelerine değinen ve sonraki Hristiyanların yararlanmasını amaçlayan manevi-tarihi bir katakese⁶ şeklinde değerlendirilmelidir. Tam da bu noktada, "İncilin bu günkü muhteviyatını, tarihi bir muamelenin neticesi kabul etmemiz gerekmektedir" (Challaye, 2007, 179) ifadesi oldukça önemlidir.

b) İsa, Ârâmi dili kullanmıştır. İlk İncil metinleri ise Yunan diliyle yazılmıştır. Eldeki İncil metinleri de aşağı-yukarı ikinci asrın ilk dönemlerinde tamamlanmıştır. Eldeki en eski el yazmaları ise miladi üçüncü asra aittir. Eski metinlerden beş tanesi muhafaza edilmiştir. Bu metinlerin kendi aralarında da bazı

⁵ Sinoptik İncil ifadesiyle üslup bakımından birbirine çok benzeyen Matta, Markos ve Luka İncilleri kastedilmektedir.

⁶ Katakese, vaftizden önce verilen konferanslar ve gerçekleştirilen derslerdir.

farklılıklar bulunmaktadır (Aydın, 2015, 117). İnciller İsa'dan sonra yazıldığına göre kullanılan kelimeler yanında verilen örneklerin farklı olması doğal karşılanmalıdır. Üstelik bu farklı üsluba çevreye hâkim olan kültürel alt yapının etkisinin büyük olacağı da unutulmamalıdır.

c) İncillerde geçen hikâyelerde ve bu hikâyelerin ayrıntılarında da farklılıklara tanıklık edilmektedir. Bu hikâyelerden birisi, İsa'nın meşhur "Bağ kiracıları" benzetmesidir. Vaaz, şöyle başlar: "İsa onlara benzetmelerle konuşmaya başladı: Adamın biri bağ dikti, çevresini çitle çevirdi. Üzüm sıkamak için bir çukur kazdı. Bir de bekçi kulübesi yaptı. Sonra bağı bağcılara kiralayıp yolculuğa çıktı. 2. Mevsimi gelince bağın ürününden payına düşeni almak üzere bağcılara bir köle yolladı. 3. Bağcılar köleyi yakalayıp dövdü ve eli boş gönderdi. 4. Bağ sahibi bu kez onlara başka bir köle gönderdi. Onu da başından yaralayıp aşağıladılar. 5. Birini daha yolladı, onu da öldürdüler. Daha birçok köle yolladı. Kimini dövüp kimini öldürdüler. 6. Bağ sahibinin yanında bir tek kişi kaldı, o da sevgili oğluydu. 'Oğlumu sayarlar' diyerek bağcılara en son onu yolladı. Ama bağcılar birbirlerine, 'Mirasçı budur, gelin onu öldürelim, miras bizim olur' dediler. 8. Böylece onu yakaladılar, öldürüp bağdan dışarı attılar. 9. Bu durumda bağın sahibi ne yapacak? Gelip bağcıları yok edecek. Bağı da başkalarına verecek. 12. İsa'nın bu benzetmede kendilerinden söz ettiğini anlayan Yahudi önderler onu tutuklamak istediler, ama halkın tepkisinden korktukları için onu bırakıp gittiler" (Markos 12/1-12; Matta 21/33-46; Luka 20/9-19). Öncelikle belirtmek gerekir ki bu hikâyeye, üç İncil'de de değişik ifadeler kullanılarak anlatılmıştır. Aynı olayı farklı kişilerin kendi ifadeleriyle hikâyeye ettikleri net bir biçimde anlaşılmaktadır. İkinci nokta şudur: Bu pasaja göre İsa, yeryüzünü bir bağa/bahçeye, Tanrıyı bağ sahibi olan "Baba"ya, kendisini de bağ sahibinin mirasçısı olan oğluna benzetmiştir. Öte yandan İsa, muhaliflerini de bağı kiralayan ama sonradan onu tamamıyla sahiplenerek bağ sahibinin oğluna karşı çıkararak öldüren kişilere benzetmiştir. Hz. İsa bu benzetmede kendisiyle ilgili "oğul" tabirini kullanırken, Tanrı için de "baba" kelimesini kullanmıştır. Bu benzetmeler edebi açıdan değerlendirildiği zaman herhangi bir sakınca görülmemektedir. Bu hikâyeyi okuyan ya da dinleyen kişinin aklında olumsuz bir yargı oluşmaz. Zaten anlatıma benzetme denilerek başlanmıştır. Ancak ilerleyen süreçte bu kullanımın hakikat gibi algılanması garip karşılanır. İşte yadırganacak olan şey budur (Gündüz, 2001, 184). Kısacası sözün zahirine bakarak, "Burada Allah'ın oğlundan bahsediliyor, o halde buna böyle inanmak gerekir" demek yanlış olsa gerektir. İşte yapılan tarihi yanlış da bu noktada düğümlenmektedir.

5.2. Eski Ahit Faktörü

Bilindiği gibi Yeni Ahit'in (İnciller) muhatapları, Eski Ahit'in kültürüyle yetişmiş insanlardır. Durum böyle olunca Eski Ahit'in dil ve üslubunun zihinlerin şekillenmesinde belirleyici rol oynaması doğaldır. Bu bağlamda, sözün maksadının daha iyi anlaşılabilmesi için önceki metinlere bakmak yararlı olacaktır.

Eski Ahit'te "Tanrı adamı" ve "Tanrı Halkı" gibi ifadelerle çokça tanıklık edilmektedir. Musa ve İlyas gibi Yahudilerin inanıp arkasından gittiği şahsiyetler, "Tanrı'nın Adamı" olarak nitelendirilmektedir (Yeşu 14/16; Kral 17/18; Ezra 3/2). Bu kişiler, kendilerini Allah'a teslim etmiş olan ve O'nun adına hareket eden kimselerdir. Dolayısıyla ifade, "Tanrı'ya yakınlığı ve onun emirlerine bağlılığa işaret etmektedir (Gündüz, 2001, 184). Bu ifadelerle Kur'an'da benzer karşılıklar bulmak mümkündür. Allah'ın taraftarları ya da "evliyâullah/Allah dostları" (Yunus 10/62) ifadelerini bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

Eski Ahit'te "Baba" ve "oğul" terimlerinin farklı bağlamda kullanıldığı görülmektedir. Birincisi, "oğul" kelimesi ayrıcalığın ve özel bir misyonun ifadesi olarak anlaşılabilir niteliktedir. Nitekim Tanrı, Davut için; "Ben ona baba olacağım ve o da bana oğul olacak" (Samuel 7/14) demiştir. Bu söze anlamca yakın başka bir kullanım, Davut'un ağzından aktarılır: Davut'un dediğine göre Tanrı kendisine, "Sen benim ilk oğlumsun" diye hitap etmiştir (Mezmurlar 2/7, 88/26-27). İkincisi, "oğul" kelimesiyle İsrail kabilesine hitap edilmesidir. Çoğul formuyla gelen bu hitap, İsrail oğullarının hepsine yöneliktir. "Siz, Tanrı'nın, Rabb'in oğullarısınız. İsrail oğlumdur, ilkimdir ve oğlumu Mısır'dan çağırdım" denilmektedir (Tesniye 14/1,2). Bu kullanımdan anlaşıldığı kadarıyla İsrail oğulları kutsanmış ve onların üstün bir ırk ya da millet olduğu vurgulanmıştır.

Oğul kelimesi melekler için bir unvan olarak da kullanılmıştır (Eyub 1/6, 2/1). Eski ahitte, Tanrı'nın âlemi yarattığı zamanın tasviri vardır. Orada şöyle denmiştir: "Âlemin temellerini atarken, köşe taşını çakarken, ölçülerini koyarken, hep birlikte şarkı söylemişler ve bütün Tanrı oğulları sevinçle çağırmışlardır" (Eyub 38/4-7). Bu verilerden sonra şöyle denilebilir: Eğer İncil'deki "Baba" ve "oğul" terimleri gerçek anlamda İsa tarafından kullanıldıysa bu tavrın Eski Ahit bağlamında bir kullanım olduğu düşünülebilir. İyimser bir bakışla İsa, bu sözlerle Tanrı'nın kendisini koruyup gözetmesini ve ona inayet etmesini ifade etmiş ve böylece kendisini "oğul" diye tanıtmıştır. (Gündüz, 2001, 186) Aynı gerekçeler Tanrı için kullanılan "Baba" için de söylenebilir.

İsa'nın sözlerinin iyi anlaşılması için seçilen mesellerinde sıklıkla mecaza başvurulmuştur. Bunlar, yasa şeklinde gelen pasajlardan farklıdır. Hz. İsa, konuşmalarında daima tövbeye çağırarak, iyiliğe, aç ve muhtaç kimselere yardımı öğütlemiştir. Yine bir konuşmasında o, Kıyamet günündeki durumunu anlatmış, insanların yargılanma sahnesini şu sözlerle dile getirmiştir: "O zaman kral sağdakine diyecektir. Ey sizler, Babamın mübarekleri! Gelin, dünya kurulduğundan beri sizin için hazırlanmış olan melekûtu miras alın. Zira aç idim, bana yiyecek verdiniz. Susamıştım, bana içecek verdiniz. Yabancı idim beni içeri aldınız. Zindanda idim yanıma geldiniz. O zaman salihler ona cevap verip diyecekler: Ya rab! Biz seni ne zaman aç görüp yedirdik veya susamış görüp içirdik? Ve ne zaman yabancı görüp içeri aldık ya da çıplak görüp giydirdik? ... Kral cevap verip onlara diyecek: Doğrusu size derim. Madem bu kardeşlerimden, şu en küçüklerinden birine yaptınız, bana yapmış oldunuz (Matta 34/40)."⁷

6. İSA'DAN SONRAKİ SÜREÇ

İsa zamanında dini anlamda kurumsallaşma olmamıştır. Onun zamanında kilise kurulmadığı gibi, kilise ayinlerini yönetecek papazlar da yoktu. Hz. İsa'nın etrafında toplanan ilk insanlar, sonradan kurulacak kilisenin ilk çekirdeğini oluşturdu. Bu çekirdek kadro, İsa'nın hatırasını canlı tutmak için bazı törenler ve ayinler geliştirdi. İsa'dan sonra geliştirilen uygulamalar arasında sebep-sonuç ilişkisi kuran Gündüz, bu konuyu şöyle izah eder: "İsa son derece itaatli, başı yumuşak bir kişilikti. Adeta o, bir kuzu idi. Kimseyi incitmedi. Üstelik insanları hakikate çağırarak için çok sıkıntılar çekti. Havarileri ile yediği yemek de Yahudilerin bayram gününde olmuştu. Bu olayları değerlendiren dini liderler, Yahudilerin bayramda sundukları kurbanla İsa arasında münasebet kurdular. Dünyanın günahını taşıyan ve kendisini insanların kurtarılmasına adayın İsa, bir kuzu gibi kurban edildi... İsa'nın son akşam kırıdığı ekmek onun vücudunu, döktüğü şarap da kendi sonunu anlatıyordu (Gündüz, 2001, 124). Denilebilir ki değişen zaman içinde bu benzetmeler hakikatin ifadesi olarak algılandı.

7. HRİSTİYANLIK KÜLTÜRÜNÜN OLUŞMASINDA PAVLUS'UN ETKİSİ

Mistik hayat, Hristiyanlığın önemli yönlerinden biridir. Bu yönün gelişmesinde ve bir yaşam biçimi olarak sunulmasında Pavlus'un payı büyük olmuştur. Pavlus, havarilerden edindiği bilgileri kendi kültürü, bilgi birikimi ve gördüğünü söylediği vizyonla yoğurmuş, kendine has bir anlatım biçimi meydana getirmiştir (Yuhanna 15/1-2). Onun anlatımları daha çok, sevgi, iyi niyet ve kalbî duyulardır. Söz gelimi o, "İnsan, şeriata bağlanmak suretiyle değil, Allah'ın kurtuluş ameline inanmakla kurtuluşa erer" demiştir. Bu sözde yanlışlık yoktur. Ancak, bu sözlerle bakarak ilahi yasaları gereksiz görme ve belirli esaslara göre yapılan ibadetleri önemsememe anlamı kolayca çıkarılabilir. Dolayısıyla Pavlus'un sözlerine bakarak onun, Hz. İsa'yı insanlar içinde yaşatmaya çalıştığı söylenebilir. O İsa'yı, daha doğrusu onun mesajını, dünyevi gerçeklere mahkûm etmek istememiştir. Dolayısıyla o, İsa'yı anlatırken, sadece ölen birisi değil, mezarından çıkan ve göklere yükselen bir Rab (Krios) olarak yaşamakta olduğunu⁸ söylemiştir. Dünyanın bütün kiliselerinde "Liturji de Kyrie elesson/Ya Rab, merhamet et!" şeklinde yapılan dua, geçmişten beri tekrar edilmektedir.

İncillerde açıkça mecaza hamledilebilecek daha başka ifadeler yer almaktadır. Yuhanna'nın 14. babında İsa kendisini şöyle tanıtır: "Yol, hakikat ve hayat benim. Ben vasıta olmadıkça, Baba'ya kimse gelemmez. Beni tanısaydınız babamı da tanırdınız. Artık onu tanıyorsunuz, onu gördünüz" (Yuhanna 14/6). İsa'nın ağzından aktarılan bu ve benzeri ifadelerin zamanla çok farklı yorumlamalara açık olduğu ve önu alınamaz anlayışlara temel oluşturabileceği kestirilebilir. Nitekim zamanla örülen edebi tasvirlerle bir beşer ve insan olan İsa, adeta buharlaşmıştır. O, bir ışığa dönüşmüştür. Artık o, nur dünyasına ait bir varlıktır.

Pavlus'un mesajlarını da aynı konumda değerlendirmek mümkündür. Özellikle Pavlus, söylemleri ve yaptıklarıyla kulluğun, tebliğin ve teslimiyetin görüntüsü olmuştur. Bütün bu gelişmeler Helenistik kültürün değişik yansımalarıdır.

Pavlus faktörüne Fahreddin er-Razi de temas eder. O, önceden Yahudi iken, başına gelen bir olumsuz hadiseyi ilahi ceza olarak değerlendirerek Hristiyan olmuş bir ruhanidir. Yaptığı çalışmalarla Hristiyanlar üzerinde derin etkisi olmuştur. (Râzî, XVI, 27). Sonuçta onun sözleri Hristiyan ilahiyatının belirlenmesinde birinci derecede rol oynamıştır.

⁷ Pasajın devamında, sol taraftakilere hitap edilir. Doğal olarak onlar, yukarıda sayılan iyilikleri yapmayanlardır. Bu yüzden onlar lanetlenir.

⁸ Krios kelimesi bütün şeref isimlerini ihtiva etmektedir. Dolayısıyla o hem muallim hem ilahi rab hem de kral anlamlarını karşılamaktadır. Bu lakap İsa için başlangıçtan beri kullanılmıştır

8. KİLİSE İTİKADI

Kilise Hristiyanlığın resmi kurumudur. Doğal olarak bu kurum, diğer konularda olduğu gibi itikat noktasında da tek yetkilidir ve aldığı kararlar bağlayıcıdır. Bu bağlamda kilisenin Hz. İsa konusunda ne dediği önem arz etmektedir.

Bilindiği gibi kilisenin itikadı İsa'dan sonra 325 senesinde gerçekleştirilen ekümenik konsüllerde geliştirilmiştir. Arius tarafından ortaya konan itikada göre İsa'nın, zat bakımından babasına benzer olduğu ifade edilmiştir. Athanasius, Ortodoks olarak kabul edilen itikadı şekillendirmiş ve İsa'nın zat bakımından babası ile aynı olduğunu beyan etmiştir. Kısacası o, İsa'da tam ve kat'i bir enkarnasyonun olduğunu söylemiştir (Küçük-Tümer, 2011, 367-369). İkinci önemli konsül 431 yılında Efes'te gerçekleştirilmiştir. Orada da "İsa'da iki tabiat vardır. Birisi ilahi, birisi beşerî iki tabiat bir şahısta mevcuttur" ifadesi metinleştirilmiştir. Aynı şekilde Nestorius, İsa'da iki şahıs mevcut olduğunu ileri sürmüştür. Meryem ana İlah İsa'yı değil, yalnız insan İsa'yı doğurmuştur. Ancak Meryem için sonradan layık görülen "Tanrı doğuran" mefhumu, eski ana tanrıçaların merkezi konumunda olan Efes şehrinde Meryem Ana'nın şeref lakabı olarak seçilmiştir (Gündüz, 2001, 134). Bu anlayışın da bir öykünme eseri olduğu değerlendirilebilir. "İsa, tanrısal bir varlık ise onu doğuran ana niçin ilahi bir kişilik olmasın!" diye düşünülmüş olabilir.

9. İbnullah Kavramıyla İlgili Son Dönemde Yapılan Özeleştiriler

Günümüz Hristiyanlığını yaymak için çalışan bazı kurumlar, yayınladıkları eserlerde "İbnullah/Allah'ın oğlu" kavramına yönelik yeni yorumlar getirmektedir. Öyle anlaşılıyor ki onlar bile artık, İsa'nın tanrı olduğu, Tanrı'nın oğlu olduğu ve ilahi nitelikler taşıdığı iddiasından uzaklaşmaya çalışmaktadırlar. Çünkü onlar da bu iddiaları izah etmekte zorlandıklarını ifade etmektedirler. Artık, İsa'nın da diğer peygamberler gibi bir peygamber olduğunu dillendirme eğilimine girmektedirler. "Tanrı oğulları" ile tamamen başka bir anlam kastedildiğini ifade etmeye çalışan bir yazıda şöyle denmektedir: "Tanrı'nın bize İsa Mesih'te sunduğu yeni, yepyeni bir ilişki şekli bulunmaktadır. Bir baba ile evladının ilişkisi kadar yakın, o denli içten ve kan bağı gibi kopmaz bir ilişkidir. Bu ilişki İsa Mesih'i kabul ettiğimiz anda başlar ve ebedi yaşamda tamamlanır. Bencilliğimizde, Tanrı'nın evlatları durumuna gelerek kurtulma fırsatını, hem de hiç karşılıksız olarak elde ederiz... Elbette Tanrı, fiziksel anlamda çocuk edinmemiştir. Edinmesine gerek de yoktur. İncil'de söz edilen "Tanrı'nın oğlu" ve "Tanrı'nın çocukları" ifadeleri, kesinlikle bedensel bir anlam taşımaz. Şu var ki bizler bile komşularımızın çocuklarına yakınlığımızı hissettirmek için "Evladım, yavrum!" diye sesleniriz. Bizi bizden iyi bilen Tanrı'nın bize manevi oğulluk hakkı vermesinden daha doğal bir şey olabilir mi? Belki de biz, rabbimizin bizi bu denli sevebileceğini idrak edemiyoruz. Ama İncil şöyle der: "Çünkü sizi yeniden korkuya mahkûm edecek kölelik ruhunu almadınız. Siz, oğulluk ruhunu aldınız. Bu ruhla (Tanrı'ya) baba diye sesleniriz." (Romalılar 8/10-15). Size İsa Mesih'te kucaklarını açan Tanrı, O'nda yeni bir ruh ve anlayışla kendisine baba diye seslenmemizi istiyor" (Komisyon, 2005, 31-32).

"Allah'ın oğlu" sözünün mecaz olduğunu hissettirmeye çalışan yorumlardan biri de şu mealdedir. "İncillere göre İsa, her insanın Allah'ın oğlu olduğunu söylemiştir. Bu mefhum, "Göklerdeki babamız" (Markos 11/25-26) sözcükleriyle başlayan duadan rahatlıkla çıkarılabilir. Pavlus'a göre İsa, bu sözleriyle dünyaya büyük bir müjde getirmiştir. Çünkü Allah'ın oğlu olan onun varisidir de. İnsan bu suretle ilahi melekûtun varisi olarak nitelenir. (Romalıların Mektupları 8/17). Metnin devamı şöyledir: "Çünkü Allah'ın ruhu ile yönlendirilenlerin tamamı Allah'ın oğullarıdır. Çünkü "Yine korkuya dayalı kulluk ruhunu almadınız. Ancak, oğulluk ruhunu aldınız. İşte o ruhla "Baba/Abba," diye çağırın. Ve eğer O'nun çocukları isek hem de mirasçılarız" (Romalıların Mektupları 8/10-17).

Buraya kadar aktardıklarımızın bir değerlendirmesi yapılacak olursa şunlar söylenebilir:

- İsa iki tabiate değil tamamı ile beşerî tabiate sahiptir. Ancak onu yönlendiren sevgi ilahidir.
- İsa, beşerî vasıflarıyla tek bir iradeye sahiptir. Ancak onun yaşamına yön veren etken, Tanrı'nın insanlık için öngördüğü sevgi idi.
- İsa, Yahya tarafından vaftiz edildiği andan itibaren özel bir görevi üstlendiğinin bilincinde idi. Ancak bu, hiçbir zaman "Tanrı" veya "Tanrı oğlu" anlamına gelmedi. Çünkü o Tanrı'dan ayrı bir varlıktı.

SONUÇ

Hz. İsa, kendinden önceki peygamberler gibi Allah'ın mesajını insanlara ulaştıran bir elçi idi. Yahudi geleneğinin katı ortamı içerisinde gerçekten bir ilaç, bir müjde ile geldi. Sevgi ve esenlik kaynağı oldu. Babasız doğmuş olması, gösterdiği mucizeler ve bir anda ortadan kaybolması onun ilahi bir niteliğe büründürülmesine ve sonunda ilahlaştırılmasına sebep oldu. Kültürel ortamın da etkisiyle zamanın azizlerine, krallarına, imparatorlarına yakıştırılan sıfatlar ona da kolaylıkla izafe edildi ve bunda bir mahzur

görülmedi. Bu sıfatlardan biri de “Allah’ın oğlu” oldu. Onlara göre, İsa’nın rabbine olan yakınlığı, rabbinin ona olan sevgisi, inayeti varken ve bahsettiği mucizeler ortadayken “Allah’ın Oğlu” diye isimlendirmeye ondan daha layık kim olabilirdi?! Allah bu evrenin kralı ve sahibi idi. Bu dünya evinde tek varisi de İsa idi. Onu yetiştiren, büyüten, koruyan ve her türlü nimetle donatan Allah, adeta onun babası idi.

İncil, Hz. İsa’dan sonra onun havarileri eliyle yazıldı. O günün toplumunda kullanılan ve şeref ifade eden tabirler, Hz. İsa’nın bağluları aracılığı ile onun diline yerleştirildi. Bunda, yeni dinin çevreye yayılma isteğinin de rolü büyük oldu. İşte böyle bir ortamda kullanılan mecazi (metaforik) ifadeler, iki-üç yüzyıl gibi bir süre içerisinde gerçekleşmiş gibi algılanır oldu. En sonunda bu söylemler, Hristiyanların resmi itikadı haline geldi. M. 325 yılında yapılan İznik konsülünde Hz. İsa’nın resmen Allah’ın oğlu olduğu kayda geçirildi. İş bununla kalmadı. Bu inancı benimsemeyenler kâfir ilan edildi. Akl-ı selim sahibi insanlar itham edildi, Kiliseden kovuldu.

Geçmiş kitaplar üzerinde “müheymîn” vasfı olan Kur’an, İsa’nın beşeri özellikler taşıyan bir kul ve resul olduğunu beyan etti. Onun Meryem’in oğlu olduğu gerçeğini tekrarladı. “Allah oğlu” ifadesinin çok ağır bir söylem olduğunu, Allah’ın doğurmadığını ve doğmadığını ifade etti. Bütün yaratılmışların ona kulluk ettiğini bildirdi. Allah’ın, hiç kimseyi çocuk edinmediğini ısrarla vurguladı. İsa’nın “Allah oğlu” olarak görülmesini ve kendisine çocuk isnat edilmesini küfür olarak niteledi.

KAYNAKÇA

- Akdemir, Salih (2016). *Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an-ı Kerim’e Göre Hz. İsa*. İstanbul: Kuramer.
- Aydın, Mahmut (2005). *İsa Tanrı mı İnsan mı?*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Aydın, Mahmut (2015). *Ana Harıyla Dinler Tarihi*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Aydın, Mehmet (2007). *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aydın, Mehmet (2005). *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*. Konya: Damla Yayınevi.
- Aydın, Mehmet (2015). *Dinler Tarihine Giriş*, Konya: Literatürk Academia.
- Ana Britannica (1990). “Baba”. (c. IV, s. 92) . İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Binol, Ali (2020). *Kur’an’da Beşer ve İnsan*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Challaye, Felician (2007). *Dinler Tarihine Giriş*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- el-İsfehânî, Râgıb (2012). *Müfredâtü Elfâzi’l-Kur’ân*. Beyrût: el-Mektebetü’l-‘Asriyye.
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1979). *Hak Dini Kuran Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat.
- el-Mâverdî (2012). *en-Nuket ve’l-Uyûn*, thk. ‘Abdulmağsûd b. ‘Abdurrahîm, Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye.
- Fahreddin er-Râzî (1981). *Mefâtîhu’l-Gayb*, Beyrût: İhyâut-türâsî’l- ‘Arabî.
- Gündüz, Şinasi, (2001). *Pavlus, Hristiyanlığın Mimarı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Harman, Ömer Faruk (2000). “İsa”. *DİA*. (c. XXII, ss. 467-472). İstanbul: TDV Yayınları.
- İbn Teymiye (1999). *el-Cevabü’s-Sahîh Limen Beddele Dîne’l-Mesîh*. thk. Ali Hasan Nâsır, Abdülaziz İbrahim el-Asker, Riyad: Dâru’l-‘Âsime.
- İncil Müjde* (2005). İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.
- Karaman, Hayreddin vd. (1993). *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kitabı Mukaddes*, (1995). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Komisyon (2005). *Dinin Ötesinde*. İstanbul: Kutsal Kitap Araştırma Merkezi 2005).
- Kutub, Seyyid (1972). *Fî Zılâli’l-Kur’ân*, Kâhire: Dâru’s-Şurûk, 30, 3825.
- Küçük, Abdurrahman-Tümer Günay (2012). *Dinler Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Mes’ûd, Cübân (1992). *Er-Râid*. Beyrût: Dâru’l-İlim li’l-melâyîn.
- Meydan, Larousse (1969). “Baba”. (c. II, ss. 427-428). İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr (2001). *Câmiu’l-Beyân an te’vili âyi’l-Kur’ân*. thk. Abdullah b. Muhsin et-Türkî. Kahire: Dâru Hicr.
- İnternet siteleri:
<https://www.edebiyatdenizi.com/> (erişim:31.12.2020)